ويو. مختلف دورن ۾ مختلف مذهبن به کيس شايان شان رتبو نه ڏنو. بلڪ مظلوميت واري زندگي گذارڻ تي هي× مجبور هئي. ان کان پو= حضور اڪرم جي نبوت جو اعلان ٿيو جيڪو مظلومن لا= خوشي× جي خبر کان گهٽ نه هيو.

پاڻ ڪريم جي نبوت مبارڪ جي برڪت جي ڪري جتي انساني نسل جي سمورن طبقن جا حق مقرر ٿيا اتي عورت جي حقن کي به تسليم ڪيو ويو ۽ عورت جي گهڻين خدمتن ۾ قربانين جي بدلي کيس گهڻين عبادتن کان ;جو قرار ڏئي ڪيترين جڳهن تي بغير عمل جي وڏي اجر جو واعدو ڪيو ويو ۽ ان سان گڏ سندس ڪردار جي ساراهم ڪري سماج جو اهم حصو قرار ڏنو ويو. (ا)

نبي ڪريم جي سيرت مبارڪ جي حوالي سان ڪيئي واقعا سامهون ;يا ;هن جن ۾ پاڻ ڪريم پنهنجي قول ۽ عمل سان ثابت ڪري ڏيکاريو ته عورت نه رڳو انسانيت جو اهم حصو ;هي بلڪ رتبي ۾ مقام ۾ مرد کان به گو= ڪٿي وڃي ٿي. جڏهن اها ما٪ جي صورت ۾ ;هي ته الجنت تحت اقدام الامهات جنت ما٪ جي پيرن ۾ ;هي جو مصداف ;هي.

* عورتن جي اهميت:

عورتن کي سماج ۾ وڏي اهميت حاصل ;هي. عورت انسانيت جو اڌ حصو ;هي. مرد انسانيت جي هڪ حصي جي ترجماني ڪندو ;هي ته ٻئي حصي جي ترجماني عورت ڪندي ;هي. عورت کي نظر انداز ڪري انسانيت جي لا= جيڪو پروگرام ٺهندو اهو اڻ پورو ۽ ناقص رهندو. اسان ڪنهن به اهڙي سماج جو تصور نٿا ڪري سگهون جيڪو رڳو مردن تي مشتمل هجي. نه عورت مرد کان جدا

رهي سگهي ٿي نہ مرد عورت کان سوا= سرخرو ٿي سگهي ٿو. ان جي ضرورت سماجي ۽ معاشرتي بہ ;هي ۽ جنسي ۽ نفسياتي بہ. هي٪ سماج ان وقت ترقي ڪري سگهندو جڏهن ٻنهي جو سياسي ۽ سماجي رشتو بہ ٺيڪ هجي ۽ جنسي تعلق بہ صحيح هجي. عورت جي ڪوشش ۽ محنت ۾ جيڪو خلا٪ رهجي وڃي ان کي مرد پورو ڪري ۽ مرد جي ڊڪ ڊوڙ ۾ جيڪو نقص رهجي وڃي ان کي عورت پورو ڪري.

* عورت جو مقام:

مٿين تمهيد کان پو= هي× ڳالهہ واضح ٿئي ٿي تہ عورت سماج جو هڪ اهڙو اڻ ڱر حصو ;هي جنهن کي نظر انداز نٿو ڪري سگهجي جو معاشري جي عروج ۽ زوال ۾ عورتن جو حصو ضرور رهيو ;هي. ان کان پهريون جو اسلامي نقطہ نظر پيش ڪجي. اسلام کان پهريون عورتن جي مقام تي هڪ سرسري نظر وجهون جيئن واضح ٿئي تہ مختلف دورن ۾ عورتن جو ڪهڙو مقام ۽ مرتبو رهيو ;هي ۽ اسلام ان کي ڪهڙو مقام ۽ حق ڏنا ;هن.

(الف) يونانين ۽ رومين تهذيب تمدن, علمن ۽ فنن ۾ ايتري ترقي ڪئي جو ان جي بنياد تي ڪيترائي علم وجود ۾ ;يا پر ان جي باوجود وٽن عورت نيچ ۽ مرد مٿانهون هو.

(ب) يهودين وٽ بہ عورت بابت ڪو سٺو تصور نہ ;هي. عورت مڪار ۽ برائي جي پاڙ ۽ سمورين مصيبتن جو بنياد ;هي جو تہ هن حضرت ;دم عليہ السلام کي منع ٿيل وڻ مان کائڻ تي مجبور ڪيو ان ڪري عورت کي انسانيت جو ڏوهاري قرار ڏنو.

(ج) هندو مذهب ۾ عورت کي ناقابل ڀروسو, مڪاري جي

علامت ۽ هلاڪت جو سبب تصور ڪيو وڃي ٿو ۽ عورت جي ڪابہ ذاتي حيثيت نہ آهي. عورت کي خلع ۽ وراثت ۾ ڪو بہ حق نہ آهي. اهڙي طرح يهودي مذهب ۾ بہ عورت کي ڪو خاص مقام ۽ مرتبو نہ ڏنو ويو آهي.

(د) اسلام کان پهريون عربن ۾ بہ عورت جي حالت بہ بدتر هئي. نياڻي کي نفرت جي نظر سان ڏٺو ويندو هو, ڪيترن قبيلن ۾ نياڻين کي جيئرو دفن ڪرڻ جو رواج هيو, نڪاح تي ڪا بہ پابندي نہ هئي عورت کي مختلف بهانن سان تنگ ڪيو ويند وهو, عورت کي ميراث کان محروم رکيو ويندو هو. قرآن مجيد عربن جي ان حالت کي هن ريت بيان ڪيو آهي. واذا بشر احدهم بما ضرب للرحمن مثلا ظل وجه مسودا وهو كظم (2)

ترجمو: ۽ جڏهن واڌائي ڏجي ٿي انهن مان ڪنهن کي ان جي جنهن جو ڏنائون ا لا= مثال تہ ٿئي ٿو منهن ان جو ڪارو ۽ اهو آهي غم پريل.

واذا الموود سئلت با ذنب قتلت (3) ترجمو: ۽ جڏهن جيئري پوريل ڌي× کان پڇيا ٿيندي تہ ڪهڙ ي ڏوهہ ڪري ماري وئي؟

حديث جي مشهور ڪتاب صحيح مسلم ۾ حضرت عمر رضہ جو هي٪ قول موجو دآهي, وا ان كنا ف الجاهد مانعد للنسآء امر حت انزل ا فهن ما انزل وقسم لهن ما قسم (4) ترجمو: خدا جو قسم اسان جهالت واري دو رمہ عورتن کي ڪابہ حيثيت نہ ڏيندا هئاسين ايستائين جو ا تعالي انهن جي باري ۾ پنهنجون هدايتون نازل فرمايون ۽ انهن لا= جيڪو حصو مقرر ڪرڻو هيو ڪيائين.

*** عورتن جو مقام ۽ مرتبو قرآن مجيد جي روشني ۾:**

اسلام ۾ ئي اهو واحد دين آهي جنهن عورتن کي ذلت ۽ رسوائي جي مقام کان ڪڍي اعلي مقام، مرتبو ۽ حقن سان نوازيو. ا تعالي جي نظر ۾ عورت به اهڙن انسان آهي جيئن مرد. ا تعالي جو فرمان مبارڪ آهي، يا ايها الناس انا خلقکم من ذکر وانثٰ (5) ترجمو: اي انسانو! بيشڪ اسان پيدا ڪيو توهان کي نر ۽ مادي مان (٦) الذ خلقکم من نفس واحد وخلق منها زوجها (7) ترجمو: اي انسانو! ڊڄو پنهنجي رب کان جنهن پيدا ڪيو توهان کي هڪ جِنِي مان ۽ خلقيائين ان مان سندس زال (٨) ا تعالي وٽ عورت ۽ مرد جي وچ ۾ڪو به فرق نه آهي. للرجال نصب مما اکتسبوا وللنسآء مما اکتسبن. ترجمو: مرد جهڙا عمل ڪندا انهن کي ان جو اهو حصو ملندو ۽ عورتون جهڙو عمل ڪنديون انهن کي اهڙو حصو ملندو. ٻئي جاءِ تي صورت نساء ۾ ا تعالي جو فرمان مبارڪ آهي. ومن عمل من الصلحت من ذکروانثٰ وهو مؤمن فاولئک يدخلون الجنة ولا يظلمون نصرا (9) ترجمو: ۽ جيڪو ڪندو ڪم چڱا مرد هجي يا عورت ۽ اهو ايمان وارو هجي ته اهي داخل ٿيندا جنت ۾ ۽ نه ظلم ڪيا ويندا ذري جيترو (١٠). اسلام ۾ عورتن جون وڏيون قربانيون آهن، سڀ کان پهريون اسلام آڻڻ واري به عورت آهي، حضرت خديجه رضي ا تعالي عنها آهي ۽ اسلام جي سڀ کان پهريون شهيد ٿيڻ واري به عورت حضرت سمية رضي ا تعالي عنها آهي. اسلام جي پهرين عالم حضرت عائشه رضي ا تعالي عنها آهي. جنهن کان ڪيترن صحابن سڳورن حديث جو علم حاصل ڪيو.

*** عورتن جو مقام ۽ مرتبو حديث شريف جي روشني ۾:**

جڏهن عورت نياڻي آهي ته ان بابت نبي ڪريم جو ارشاد

ٿي ته جڏهن ڪنهن وٽ نياڻي ڄمندي آهي ته الله تعالى ان وٽ ملائڪ موڪليندو آهي جيڪي اچي چوندا آهن اي گهر وارو! توهان تي سلامتي هجي. اهي نياڻي کي پنهنجن پرن جي ڇانو ۾ ڪندا آهن ۽ ان جي مٿي تي هٿ ڦيريندا آهن ۽ چوندا آهن ته هي× هيڻي آهي ۽ هيڻي جان مان پيدا ٿي، جيڪو ان نياڻي جي پرگهور لهندو ۽ پالنا ڪندو قيامت تائين الله تعالى جي مدد ان سان گڏ رهندي (١١). هڪ ٻئي حديث شريف ۾ حضرت انس رضه کان نقل آهي ته حضور اڪرم جن فرمايو جنهن شخص ٻن نياڻين جي پرورش ڪئي ايستائين جو اهي بالغ ۽ جوان ٿيون ۽ انهن جي شادي ڪرايائين ته قيامت جي ڏينهن اهو ۽ مان هن ٻن آڱرين وانگر گڏ هونداسين ۽ پاڻ ڪريم پنهنجن آڱرين کي ملائي ڪري ڏيکاريو. (١٢)

حالتن ۽ واقعن کي ڏٺو وڃي ته معلوم ٿيندو ته پاڻ ڪريم جي دور مبارڪ ۾ ڪابه قوم ۽ اهڙو ملڪ نه هيو جتي عورتن کي انسان ۽ مرد جي برابر سمجهيو ويو هجي ان ڪر ي پاڻ ڪريم جن فرمايو، اهو ماڻهو توهان مان وڏيڪ سٺو آهي جيڪو پنهنجي عورتن جي معاملن ۾ سٺو آهي ۽ مان پنهنجي گهروارن سان سٺو هلندو آهيان (١٣). يعني مرد جي بهترين هجڻ جو معيار گهروارن کي قرار ڏنو ويو آهي. جو هو جيڪڏهن عورتن سان سهڻو سلوڪ ڪري ٿو ته اهو سٺو آهي ان ڏس ۾ پاڻ ڪريم پنهنجي عملي زندگي جو مثال به پيش ڪيو.

پاڻ ڪريم جي زندگي مبارڪ انساني سماج لا= نمونو هئي تنهن ڪري رڳو ان تعليم جي لا= ته مڙس کي پنهنجي گهرواري کي خوش ڪرڻ جي لا= ڪيس ڪهڙي طرح ڪوشش ڪرڻ گهرجي. نبي ڪريم ڪڏهن پنهنجي گهروارين سان

عجيب انداز ۾ پيش ايندا هئا. حضرت عائشہ رضي ا تعالي عنها جي کيڏڻ تي بہ خوشي فرمائيندا هئا. حضرت عائشہ رضي ا تعالي عنها هڪ انصاري ڇوڪري جي پرورش فرمائي هئي ان جي شادي ٿيڻ لڳي تہ ان تقريب کي سادگي× سان ملهايو وڃي پيو پاڻ جڏهن گهر ۾ يا فرمايائون اي عائشہ! شادي× ۾ گيت ۽ سهرا تہ نہ ٿا هن؟ (۱۴)

هڪ ڀيري عيد جو ڏينهن هو حبشي عيد جي خوشي ۾ نيزا هلائي ڪري پهلواني جا ڪرتب ڏيکاري رهيا هئا تہ حضرت عائشہ رضي ا تعالي عنها هي تماشو ڏسڻ چاهيو. پاڻ ڪريم اڳيان اوگ ڪري ۽ هو× پويان بيني هئي ۽ جيتري تائين هو× پاڻ ٿڪجي ڪري پري نہ ايترو وقت پاڻ ڪريم اوگ ڏني بيٺا رهيا (۱۵) هڪ ڀيري حضرت عائشہ صديقہ رضي ا تعالي عنها پاڻ ڪريم سان ڏاڍيان ڏاڍيان ڳالهائي پئي اتفاق سان حضرت ابوبڪر صديق رضي ا تعالي عنہ اچي ويا ۽ ان گستاخي کي ڏسي ڪري پنهنجي نياڻي کي مارڻ لا= هٿ وڌايائون تہ پاڻ ڪريم جلدي وچ ۾ اچي ويا. جڏهن حضرت ابوبڪر صديق رضي ا تعالي عنہ هليا ويا تہ پاڻ ڪريم فرمايو، عائشہ ! مان توکي ڪيئن بچايو!

هڪدفعي هڪايراني پاڙيسري حضور اڪرم جي دعوت ڏيڻلڳو پاڻ ڪريم ڪائنس پڇيو تہ عائشہ کي بہ دعوت ٿي ان نہ ڪئي تہ پاڻ ارشاد فرمايائون تہ مان دعوت قبول نہ ڪندس. ميزبان ٻيهر ٻيو وري اهو سوال جواب ٿيو ۽ هو واپس هليو ويو. ٽئين ڀيري وري ٿيو پاڻ ڪريم فرمايو عائشہ کي بہ دعوت ٿي عرض ڪيائين تہ جي سائين. ان کان پو= پاڻ ڪريم ۽ حضرت عائشہ ان جي گهر دعوت تي ويا (۱۶)

ا جي ٿخري رسول خطبي حجتہ الوداع ۾ جنهن کي انساني

حقن جو پهريون منشور سمجهيو وڃي ٿو ، عورتن بابت فرمايائون تہ توهان تي عورتن جا ڪجهہ حق ؛هن انهن سان سٺو برتا٪ ڪيو ڇو تہ اهي توهان وگ پابند ؛هن ۽ پنهنجي لا= ڪجهہ ٿيون ڪري سگهن. تنهنڪري انهن جي باري ۾ خدا کان ڊڄو ڇو تہ توهان انهن کي ا جي نالي تي حاصل ڪيو ؛هي ۽ ان جي نالي تي توهان جي لا= حلال ٿيون. ۽ پاڻ جڏهن ا تعالي ڏانهن سفر ؛خرت اختيار ڪيائون تہ ان وقت بہ نماز ۽ عورتن جي حقن جي تاڪيد فرمايائون.

قرن ۽ حديث ۽ سيرت نبوي جي روشني ۾ هي× ڳالهہ سج وانگر روشن ٿئي تہ عورتن کي جيڪو مقام ۽ مرتبو حضور جن جي سهڻي سيرت ۾ مليا ؛هن اهڙو مقام ۽ مرتبو دنيا جي ڪنهن بہ دين, ڌرم ۽ مذهب ۾ نہ مليو ؛هيڇو تہ حضور اڪرم ؛خر ي ؛سماني دين جا داعي ۽ مبلغ ؛هن ۽ هي٪ دين فطرت جي عين مطابق ؛هي. تنهنڪري عورت جي حق ۽ مقام کي دين اسلام فطرت کي سامهون رکي مقرر ڪيو ؛هي. ضرورت ان ڳالهہ جي ؛هي تہ اسان انهن حقن جي پاسداري ڪري دنيا ۽ ؛خرت جون حقيقي خوشيون ۽ ڪاميابيون حاصل ڪريون.

* حوالا:

(١) مولانا حبب الرحمن. دنا ک سعادت مند عورت اراده تالفات اشرفيہ ملتان ٢٠٠٣.

(٢) سورت الزخرف پ ٢٥ ؛يت k, ترجمو: حضرت مولانا عبدالڪريم قريشي پير شريف, ڇپائيندڙ علمي مجلس, سنڌ سهڪار, اسري اسلامڪ فائونڊيشن.

(٣) سورت التڪوير ؛يت ٨ , پ ٣٠ ترجمو: حضرت مولانا

عبدالڪريم قريشي پير شريف، ڇپائيندڙ علمي مجلس سنڌ، سهڪار اسري اسلامڪ فائونديشن.

(۴) صحيح مسلم
(۵) سورت الحجرات پ ٢٦ آيت ١٣
(٦) ترجمو: حضرت مولانا عبدالڪريم قريشي پير شريف، ڇپائيندڙ علمي مجلس سنڌ، سهڪار اسري اسلامڪ فائونديشن.
(۷) سورت النساء پ ۴ آيت ١.
(۸) ترجمو: حضرت مولانا عبدالڪريم قريشي پير شريف، ڇپائيندڙ علمي مجلس سنڌ، سهڪار اسري اسلامڪ فائونديشن.
(۹) سورت النساء پ ۵ آيت ١٢۴
(١٠) ترجمو: حضرت مولانا عبدالڪريم قريشي پير شريف، ڇپائيندڙ علمي مجلس سنڌ، سهڪار اسري اسلامڪ فائونديشن.
(١١) طبراني بحواله ڪتاب تربيت اولاد ص ١٧
(١٢) مسلم شريف
(١٣) جامع ترمذي
(١۴) بخاري ڪتاب النڪاح
(١۵) بخاري حسن المعاشره
(١٦) مسلم ڪتاب الاطعمة)

۞

اسلامي ۾ عورتن جا حقوق و فرائض

سيرت طيبہ ﷺ جي روشني ۾

پروفيسر عبدالوسع ڀٽو ✽

ABSTRACT

Prof. Abdul Wasey Bhoto

Due to the lake of Islamic teachings, the people don't fulfilled their rights. Although Islam has given them equal rights.

According to the teachings of the Holy Prophet ﷺ, the pious and virtual women are regarded the great assets of world.

Islam has forbidden to murder them. They should get education and moral teaching. In the shape of mother, wife, daughter, sister they should be realized their rights.

On the occasion of the last surmon of the holy Prophet ﷺ, He said the people to fear from God in the matter of a women.

✽ آپ گورنمنٹ کالج گلستان جوہر میں اسلامک اسٹڈیز میں اسسٹنٹ پروفیسر ہیں اور اسی سبجیکٹ میں پی ایچ ڈی کر رہے ہیں۔

ڇا اسلام ۾ عورتن سان ظلم جو درس ملي ٿو؟
ڇا اسلام ۾ عورتن جي حق تلفي ٿي دهي آهي؟
ڇا ڪين والد يا مڙس جي ملڪيت مان حصو ٿو ڏنو وڃي اسلامي تعليمات کان ناواقف شخص ان قسم جي منفي خيالات سان ملبوس، مغرب جي سازشن جو شعار بڻجي قرآن ۽ حيديث جي تعليمات خلاف زهر ڦهلائي پکڙي رهيا آهن جيئن عام طبقو سچي دين اسلام کان دور رهي۔

ان جي عڪس جيڪذهن مغربي تهذيب تي نظر و جهنداسين ته معلوم ٿيند و عورتن جي حقوق جو نعرو هڻندڙ عورت کي ڪرانديڪو سمجهي، پيرن جُتي جوتي ۽ حُسن جي ديوي وغيرة جهڙي دلفريب دعوائون ڪندڙن خود عورت کي تمام معاشرتي حقن کان محروم ڪيوآهی

درحقيقت اسلام ئي اهو مقدس دين آه جيڪو عورت کي زندة درگور ڪرڻ جهڙي ظالم رسم جو خاتمو ڪري ان کي زندگي بخشي، ڪانسواءِ بيوة عورتن کي پڻ اهڙا حقوق ڏنا جو اقوام عالم ۾ ان جو ڪو به مثال ن هئوملي اسلام ذميداری جی لحاظ کان مرد کي حاڪم قرارڏنو آهی مگر اعمال ۽ اجر جي لحاظ کان مرد ۽ عورت ۾ يڪسانيت برقرار رکي آهِ جيئن ارشاد باري تعالیٰ آهِ:

وَ مَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ (۱)

جنهن به نيڪ عمل ڪيو مرد يا عورت هجي مگر اُهواهِ مومن آنی اهو جنت ۾ داخل ڪيو و